

TANULMÁNYOK

Michael Welker: Református teológia ma

(Lelkészértekezleti tanulmányi anyag reformado ünne-pérc, megvitatás céljából adjuk közre. A fordítás a német református szisztematikus tanulmányából készült, a lénye-get nem érintő szakaszok elhagyásával. Eredetije a Német Református Szövetség havi lapjában jelent meg „Reformierte Theologie heute” címmel. (Reformierte Kirchenzeitung, 131. évfolyam, 1990/12, 322-329. oldal)

„Hat ti kinek mondotok engem?” — Jézusnak ez a kér-dése hitvallástételre szólítja fei tanítványait. Kérdése erre a Krisztus-hitvallásra ösztönzi őket: „Te vagy a Krisztus” (Mk 8,29). Ez a kérdés ma is arra indít, hogy Jézus Krisztus mellett kötelezzük el magunkat. Krisztus-ismereriink-nek hangot kell adnunk mások Jézusról alkotott elté-ro vé-leményével szemben, de ott is, ahol ebben a tekintetben vélemény- és álláspont nélküli emberekkel találkozunk. így történt meg a tanítványok elkötelezése. Krisztushoz tarto-zónak *vallották* magukat.

A húsvéti esemény előtt álló Jézus, Márk 8 és más új-szovetségi textusok szerint, megtiltja tanítványainak, hogy Rola a nyilvánosság elő'tt tegyenek bizonyoságot: Jézus ek-kor rájuk parancsolt, hogy senkinek ne beszéljenek oróla" (Mk 8,30). Először tisztázniuk kell önmagukkal Hozzá fű-ződő viszonyukat. Ezt sürgetve kérdezi őket Jézus: „Hat ti kinek mondotok engem?” Ekkor azonban még semmiféle felhatalmazást sem kaptak ahhoz, hogy Jézusról Messiás-hitvallás formájában a nyilvánosság elő'tt is vallást tegyenek. Nem volt szabad elindítaniuk vagy kiváltaniuk a köz-véleményben és a népben élcT Messiás-váradalom lavináját — Jézusra. Nem elozhatték meg ugyanis a Megfeszített és a Feltámadott onmagáról adott kijelentését. Akarva-aka-ratlan sem alakíthatták ki Rola az Istentől küldött hos ké-pét, ami a nép köreiben nagy visszhangra talált volna. Ez fe-lelt volna meg sokak igényének, vágyának és váradalmá-nak. Ot nem minosíthették népi hosszú. Bar a Messias a maga népét *is* megváltja, de nem népi hosként. Hisz a Messias nem egy, a többtől elkülönült emberesoport Szabadí-tója és Megváltója.

A Messias bizonyosan *igazságosságot* hoz magával. De nem az olyanoknak hoz igazságosságot, akik rendíthetetlenül tudják, hogy mi az igazságosság. A Messias bizonyosan *irgalmasságot* hoz magával. De nem csak oda hoz irgalmasságot, ahol azt bizonyos körök elvárják vagy szükségesnek tartják. A Messias bizonyosan *Isten-ismeretet* is közöl. De nem ott közli az Isten-ismeretet, ahol mindent tudni vélnek Istenről, s az „istenesről.”

Nem a tanítványok feladata, hogy Jézust ismertté tegyék a maguk Messias-hitvallásával, hanem magának a Messiasnak a feladata, hogy onmagáról mint Megfeszített-ről és Feltámadottról tegyen bizonyosságot. Ő nyilvánosan úgy tesz onmagáról bizonyosságot, mint akivel szemben az emberek — zsidók és pogányok, hazaiak és külföldiek — vétkeztek és mint akit megtagadtak. Úgy tesz onmagáról vallást, mint akit elítélnék és megölnék az uralmon levők és a leigázottak nyomására, a hatalmasok és a hatalomból ki-zártak közbejöttével, a vallási, politikai és jogi rend nevében. Azzal, hogy onmagáról éppen mint Megfeszített-ről és Feltámadottról tesz vallást a nyilvánosság előtt, ezen a meghökkentő módon kívánja elhozni *Isten igazságosságát* az embereknek. S mivel Isten igazságosságát hozza el, így jócskán felkavarja a jogról, irgalmasságról és Isten-isme-retről addig alkotott emberi elképzeléseket De hogyan?

Hogyan konkrétizálódik a Krisztustól hozott igazságosság az emberek között? Hogyan valósul meg az a jog, az az irgalmasság és az az istenismeret, ami a messiási ígéreteket tartja szem előtt? Hogyan különböztethető meg az igazi bizonyosságtétel és az igazi hitvallás attól, amit maga Krisztus is elutasít, ami Ot elárulja, ami nem Ot juttatja érvényre? Hiszen sokféle ilyen nyilatkozat, vallástétel, iránymutatás és egyezés került nyilvánosságra. *Ez* a kérdés szegeződik ma a keresztyén teológiának, különöskeppen is a református teológiának.

Református teológia — Realista teológia

A Református Világszövetség 1989-ben Szöulban (Korea) megtartott nagygyűlésén a református teológia nevében elhangzottak Krisztusról, hitvallások, bizonyosságtételek... A résztvevők új liturgiai és jogi formákat és rendeket kerestek, kutatták az egyes egyházak hitvallásaiban az egyetemes értelmet. Hogyan kapcsolhatók ezek a kifejezésformák a hagyományos *református* teológiához?

Hogyan kapcsolhatók ezek össze azzal a teológiával és kegyességgel, amelyik szokatlan érzékenységgel hangsúlyozza az *Isten Igéjéből megújuló irányvétel szükségességét*? Hogyan kapcsolhatók ezek össze a teológiával, amelyik aliando jelleggel és folyamatosan hivatkozik a *bibliai alapvetés* szükségességére? Mi közük van ezeknek a kifejezésformáknak ahhoz a teológiához, amelyik központi feladatának tekinti, hogy hangsúlyozza *Isten szuverénitását és szabadságát*, valamint a *Teremto és a teremtmény közötti különbséget*?

Mielőtt felelnénk ezekre a kérdésekre, emlékeztetünk arra, hogy a református teológia mindig is programszerűen hangsúlyozta: *nemesak a tan szorul reformadora, hanem az élet is! Nemesak bibliai megalapozásra van szükség, hanem, ökumenikus horizontra is!* (Erről program-szerűen írt Jürgen Moltmann: Mit jelent a református megjelölés? címmel a Reformierte Kirchenzeitungban, 1959/1, 24. oldal és köv.) Az egyház nemesak a világ *el-lenében* egyház, hanem a világoa/j is egyház! (Otto Weber: Was heisst heute „reformiert“?, megtalálható Die Treue Gottes in der Geschichte der Kirche, Gesammelte Aufsätze II, 1968, 157. oldal és köv.) Az Isten Országá nemesak úgy hihető, mint „felülről hulló mustármag”, ami felett nem rendelkezhetünk, hanem úgy is — ezzel együtt —, mint e világban már megvalósulóban levo, ezt a világot már főrmalo, alakító hatalom!

A református teológia mindig is nagy hangsúlyt helyezett az *üdvcsemény realizmusára*, a *hit realizmusára*, a *keresztyén teológia realizmusára*: eszerint az Isten Országá már mint evilági jelenség megtapasztalható, éppen világ-formáló erejében; az egyház e világban mint egyház fejt ki hatását; a reformado minden életterület megújulását jelenti; a református teológia nemesak bolcselkedés, hanem lényege szerint gyakorlati tudomány. (Ezt hangsúlyozza John H. Leith: An Introduction to the Reformed Tradition, 1981, 109. oldal és köv.). A református teológia energikusan órizte meg a Teremto és a teremtmény közötti különbséget azzal, hogy állandóan hangsúlyozta az üdvtörténet realizmusát és világvonatkozásait, az egyház

felelőségét a világban, az egyház világért történő bizony-ságtétele fontosságát, továbbá a hit realizmusát, s ezzel együtt a teológia illetékességét a valóban megélt élet tekintetében. Pontosan realizmusa és „világba ágyazottsága” révén törekedett arra, hogy megpróbálja erőteljesen tudatosítani ezt a különbséget, a szuverénitás és Isten szabadsága tiszteletét, aminek célja az emberek Isten Igéjén mindig megújuló orientálása.

Csak az képes ennek a világnak *ceológialag* tanulságo-sat és igazán segítőt továbbadni, aki maga is meggyó'zo-dött Isten kegyelmének „vilagfölenyeröT, világgal szembe-ni többleteröl (Weküberlegenheit). Emellett szilárdan ki kell tartania, még akkor is, ha a református teológia ese-tenként metafizikába tévedett Isten szuverénitásának, sza-badságának és „világfolényének" hangsúlyozása ürügyén. Emellett szilárdan ki kell tartania, még akkor is, ha némely-kor a református teológiába belopózott és belopózik az absztrakt theizmus vagy az absztrakt hatalmi tényezok bál-ványozása. Pontosan a református teológia teológiai realiz-musa segített neki abban, hogy ezzel a veszéllyel újra és új-ra szembeszálljon. Nem egy alapelv, nem egy gondolati rendszer, nem tan, mégcsak nem is egyfajta Isten-gondolat, vagy hittétel alkotja a református teológia kezdetét és vé-gét, középpontját és távlatát, hanem *Isten maga*, az O ön-magát kibontakoztató valósága. Magától Istentől kapták újra és újra a református egyházak az iránymutatást, taná-csolást és szabadítást. (Karl *Barth*: Reformierte Lehre, ihr Wesen und ihre Aufgabe, megtalálható ebben: Das Wort Gottes und die Theologie. Gesammelte Vorträge, 1925, 179. oldal és köv.) Isten maga, mint önmagában és önma-gától hatékony valóság lép be a világba, korunkba, életünk-be és egyházainkba. Erre a „belépésre" tesz figyelmessé a református teológia. Erre mutat rá. Arra tanít, hogy ezt újra és újra kísérjük figyelemmel, legyünk „fogadókészek", és erről tegyünk is bizonyosságot. (H.H. *Esser*: Das reformierte Zeugnis in gesamtkirchlicher Verantwortung, 1984. 83. oldal és köv.)

A református teológia jellemzője, hogy megragadja és komolyan veszi *Isten realitását* a világi, földi, emberi reali-tások között. Ezért hangsúlyozza Isten szabadságát és szu-verénitását. Ezért ad újra és újra hangot „Soli Deo glo-ria!"-nak. Ezért olyan fontos a református teológia számá-ra a Teremtő' és a teremtmény közötti különbségtétel, ennek a differenciának az elismertetése. Hiszen *Isten maga*, az O valósága jelenik meg, keresi és találja meg érvényre jutásának módozatait ebben a világban, teremtményi va-lóságunkban.

Amennyiben ez nem csak egyszer és nem csak absztrakt módon jelenik meg a teológia kezdeteinél, hanem ál-landóan, és pedig mindenféle teológiai megnyilatkozás kí-sérőjeként figyelmet ébreszt és kifejeződésre jut, akkor legalább ennyire fontos egy másik mérlegelés is. És pedig az, hogy Isten éppen a *mi reallitásaink* között, a mi életvi-szonyainkon belül, itt és most, közöttünk, s a minket reáli-san körülvevo' környezetben jelenti ki onmagát. Azaz: a mi konkrét pszichikai, szociális, politikai, morális és vallási vi-szonyaink és „mesterkedeseink" között. Isten ugyanis nem lebeg e világ felett, és nem csak a magas és szent, többé-ke-vésbé túlvilági, absztrakt, titokzatos és bensó'séges helye-ken és körökben van jelen. Nem csak ott

van jelen, ahová Őt a féltékeny és tchetlen emberi kegyesség helyezi vagy helyezni kívánja. Isten hatalmasan avatkozik bele az emberi viszonyokba. S az is a teológia feladata, hogy ennek meg-látásához „elcsre állítsa" az emberek tekintetét. Az is a teológia feladata, hogy ezt a „beavatkozast" segítse világosan megvallani. Feladata, hogy ennek a „beavatkozásnak" a kö-vetkezménycit megláttassa, megértesse és segítse megva-lósítani.

Református teológia ma

Ismételten szeretnék utalni a Református Világszövet-ség mar említett szouli nagygyú'lésére (1989), ahol a világ reformátusságának képviselői „az onmagát érvényre jutta-tó" Istenre koncentráltak. Irányvételüket és koncentrálásu-kat A:r/szco/c5g"ja//a,g'fogalmazták meg („Hát ti kinek mondo-tok engem?..."). Együtt keresték a választ erre a kérdésre: fnilyen lehet és muyen legyen a református teológia a XX. század végén? *Milyen módon tudnak megjelenni és haté-konnyá válni Isten munkájának szabadító eról az individu-ális, társadalmi, nemzeti és nemzetközi érdek- és ónérvé-nyesítés keretei kozóit?* Ilyen nagy nyomorúságok köze-pette, a felfokozott szabadságvágy idején hogyan és men-nyirc képes maga Isten onmagát célhoz juttató valóságként belépni ebbe a világba, a mi korszakunkba, életünkbe, egy-házunkba? Mennyire kéj)es ebben a vonatkozásban a református teológia megfelelni kozponti, csak rea jellemző' céljának és feladatának? Mennyire képes e világjelenségek közepette hitelesen rámutatni a Megfeszített, Feltámadott és Felmagasztalt Krisztusra? Mennyire tudja tanítani az O személyének, munkájának, jóvctelének és hatalmának megbecsülését, elfogadását és mcgvallását? Ezeknek és a hasonló kérdéseknek világos megválaszolása kozponti je-lentosséggel bír korszakunk református teológiája számára. Szólnunk kell ezzel összefüggésben arról a gyanúsításról is, ami itt-ott élesen vetó'dótt fel a Református Világszövet-séggel és a református tcológiával kapcsolatban. Ezek sze-rint az említettek áldozatul esnek a manaps.ág oly elterjedt globális politizálásnak és moralizálásnak. Ez a gyanúsítás ilyen elvont formában és általánosan megfogalmazva onmagát teszi kétségessé. Ahol ez ilyen általánosan felveto-dik, s visszhangra talál, ott azonnal a mellébeszélés lép elo-térbe, gondolati csúsztatás és mellékvágányra futtató spe-kuláció kezd el mű'kódni Isten evilági tevékenységének konkrétágát és valóságosságát téve kérdésessé. Ebből kó-vetkező'en rombolja az egyházi hitvallás és bizonyágtétel konkrétágát és hitelét. A

gyanú konkolyát dhintólc azt akarják bizonyítani, hogy a metafizikai, a sztereotip, az egyéni-moralizáló, illetőleg a kegyes érzelmeiktől fűtött teológiai megállapítások ónmagukban sokkal tárgyyszerűb-bek, igazabbak, megfelelő"bbck, mint a politikai és társada-lomerkólcsi mondanivalóval is rendelkezok! Mintha Isten nem is lenne hajlandó szembesülni a politikai és szociális hatalmakkal és erokkal! Mintha a komolyan veendő'hitnek és teológiának nem is szabadna figyelnie erre a szembesü-lésre, azt nem is szabadna tudatosítania, hogy ne mondjuk: arról nem is szabad bizonytságot tennie! Most csak ez a kérdés foglalkoztat minket: *hogyan tegye meg ezt?*

Milyen segítséget, s milyen módon tud a teológia nyúj-tani ahhoz, hogy az Istenre és munkájára vonatkozó meg-állapításokat a *csak* politikai és morális irányvételüektől meg lehessen különböztetni? Miként különböztessük meg azokat a megállapításokat, amelyek valóban Krisztus kér-désére válaszolnak („Hát ti...), amelyek az Ojovételére mu-tatnak rá, azoktól, amelyek csak formálisan vagy egyál-talán nem felelnek erre a kérdésre? Hogyan tudjuk meg-különboztetni azokat a megállapításokat, amelyek a szük-séghelyzetben és veszedelmekben, a szabadság reményé-ben és a kitérés indulatai kozben is *Krisztusról tcsznek bizonytságot*, azoktól, melyek politikailag és morálisan jól hangzanak ugyan, csak éppen nem Krisztusról szólnak? Ugy gondolom, hogy ma talán ez az egész kérdéskor jelenti a legnagyobb kiliívást a keresztycn teológia számára. Azt is gondolom továbbá, hogy a református teológia ma, az ó't mindig is jellemzett teológiai realizmus alapján ki-váltképpen is ki van téve ennek a kérdésfeltevésnek. Bi-zonyos vagyok abban, liogy a református teológia sajátosan felkészült és alkalmas arra, hogy válaszoljon az ilyen kérdésfeltevésre, s szembe tud nézni mindenfajta kihívás-sal. Ezt részletesebben is bizonyítani kívánom a *torvény-ról alkotott teológiai tanítással*. A torvényről szóló tanítás-ra való koncentrációval a református teológia elő'mozdít-hatja annak *megéctését*, hogy mi is történik valójában ma Krisztus egyházában. *A torvény és a Lélek* elő'térbe helye-zett megkülönboztetésével segíthet eligazodni az egyhá-zaknak és a helyes irányt megtartani életmegnyilvánulása-ik között. Ezen az alapon állva, a református teológia ígéretes kísérletet tehet arra, hogy korunk sokszor bonyo-lult, s ném egyszer áttekinthetetlen körülményei között is teljesítse eredeti hivatását: *Isten szabad és szabadító ke-gyelmének* felismerését és megvallását.

Realista teológia — törvény teológia

A református teológia központi törekvése és máradan-dó feladata, hogy szilárd törvény-teológiát bontakoztasson ki anélkül, hogy egy pillanatra is elhomályosítaná a *törvény és evangélium közötti reformátori különbségtételt*, anélkül, hogy elkendő'zné a törvénnyel lehetséges bünös visszaélés, s így a törvény megeró'tlenítésének a veszélyét. Az erőteljes törvény-teológia elő'szor is elutasítja azt a hiányos tör-vény-értelmezést, mely szerint a törvény pusztá követel-mény, igény, imperativusz (Karl Barth: Reformierte Lehre, 192. oldal és köv.; Otto Weber. Was heisst heute „reformiert“?, 151. oíd. és köv.; M. Welker. Erwartungssicherheit und Freiheit. Zur Neuformulierung der Lehre von Gesetz und Evangelium, Evangelische Kommentare 18., 1985, 680. oldal és köv., és 19., 1986, 39. oldal és köv.). Az erőteljes törvény-teológia elutasítja továbbá a törvény és a dekalógus felszínes azonosítását. *Kálvin* helytállóan állapí-totta meg hogy cörvé/jy a/afr., „nemesak a Tízparancsolat ér-tendő; ez zsinórmértékülszolgál arra, hogy megmutassa, milyen a kegyes és igaz élet, de egyben ennél sokkal több is: az istentisztelet teljes foglalata, ahogy azt Isten Mózes keze által rendelte és tanította" (Institutio II. 7,1.).

A református teológia maradandó feladata, hogy a dog-matorténetben és a katekézisen uralkodóvá vált dekaló-gus-kozpontúságot, mint a törvény egyedüli formáját, segase korrigálni. Az is maradandó feladata, hogy az ószo-vetségi hagyományban gazdagon kidolgozott törvényértel-mezést maradéktalanul megörizze — szemben azzal a redukcionista szemlélettel, mely a törvényt vissza akarja szorítani a pusztá követelmény és fenyegető követelés vagy vád szintjére, s ezzel a törvényt a bünös félremagya-rázás és a vele való bünös visszaélés irányába tolja. Feladata, hogy visszautasítsa azt az állítást, mely a törvényben csak cselekedeteket követelő' igényt, illetve az embereket fenyegető, néha a kétségbeesésig kergető' kihívást lát és láttat. Ez a szemlélet teljesen idegen az ószovetségi textu-soktól, s azokkal nem támasztható ala {von Rad és Zim-merlí ota számos protestáns ószovetségkutató újra és újra hangsúlyozza ezt!).

A református teológia maradandó feladata, hogy Isten jó törvényének bemutatásával és szemléltetésével segítse azt is felismerni, hogy a törvénnyel vissza lehet élni, s akkor az valóban „a halál és a bün törvényévé" válik. A református teológia feladhatatlan kotelessége, hogy ebből a háttérből kiindulva, teljes erővel megszólaltassa az evangélium szabadító erejét és elutasítsa az olyan teologizálást, ami ehe-lyett megelégszik a homályos utalással, s

metaforizálásba és retorikába téved. Végül az is feladata, hogy a törvény és az evangélium megkülönböztetése, s egyidejű egymásra-taltsága elvének fenntartásával következetesen szolgálja a realista teológia kialakítását és képviselését. Szándékosan nyitva hagyom annak a kérdésnek a megválaszolását, hogy vajon a református teológia ezeknek az elvárásoknak a *szövetség fogalmára* történt koncentrálásával valóban eleget tett-e? (Az itt felmerülő nehézségek elsősorban az Ószövetségben fellelhető' különböző szövetség-fogalmakra vezethetők vissza, valamint arra, hogy a teológia a legáltalánosabb, egyben legproblematisabb szövetség-értelmezést, ti. annak *szerezés-jellegét* emelte ki. Márpedig ez az értelmezés már az ószövetségi hagyományon belül is kritikai korrekciót kapott.) Minimális feltétele annak, hogy a törvény ne torzulva kerüljön bemutatásra, az a felismerés, hogy a *nagy törvény-egységeket három célkitűzés is összekapcsolja. Az egyik a kultuszi rendeltetés, a másik a jogi rendeltetés, a harmadik az irgalmassági rendeltetés.* Éppen ez utóbbi, az irgalmassági rendeltetés alig egyeztethető össze a törvény köznapi felfogásával. Miró! van szó itt? Már az ószövetségi hagyományban legkorábban fellelhető' törvénygyűjteményben, a Szövetség Könyvében (Ex 20, 22-23, 19) elég példa található arra, hogy a jogi eseteket szabályozó rendelkezések és a kultuszt szabályozó rendelkezések között olyanok is szerepelnek, melyek az egyéni igények érvényesítéséről való lemondást, az egyéni helyzet optimális érvényesítésétől való eltekintést, az egyént megillető jogokról a gyengék, joghátrányosak javára történő' önkéntes lemondást fogalmazzák meg. Az egyéni érdekek, igények és jogok érvényesítéséről való lemondásnak a hátrányos helyzetűek, a szolgák, az idegenek védelmét, továbbá az özvegyek és árvák, a szegények, a határon-, és befolyás nélküliek javát kell szolgálnia.

Fontos látnunk azt, hogy ezek a könyörületességet calzó rendelkezések is *részét képezik a törvénynek.* S így, mi-vel az irgalmasság része és tárgya a törvénynek, nem lehet azt az egyének kényének-kedvének kiszolgáltatni. *Minden emberhez és minden időben szól az irgalmasság követelménye.*

A törvénybe foglalt irgalmasság egyben a törvény jogi rendelkezéseinek is irányt mutatott. A korai írópróféták-nál különösen világosan látszik, hogy az irgalmassági törvények megsértése töltötte be a szcizmográf szerepét annak felismerésében, hogy minden leplezési kísérlet ellenére bekövetkezett a társadalmi rend romlása, beállt a jogtiprás helyzete, egészen az istentisztelet tisztaságáig feladásáig. *Az a nép, amelyik az irgalmasság törvényét feladja, az a kultuszt is megrontja és a jogot is meg-töri. így belesodródik*

az elbukás folyamatába, amit már nem lesz képes többé feltartóztatni. A törvénynek a deka-lógusra történő redukálásával szemben, s a törvénynek már-már karikatúrába hajló olyan értelmezésével szemben, ami abban *csak* követelményt, *csak* vádat lát, megállapíthatjuk: az ószövetségi hagyomány minden rétegében fontos a törvény három elemének összekapcsolódása (kul-tusz, jog és irgalmasság). Az ószövetségi hagyománytörténetben e három elemet illetően mutatkozhatnak ugyan hangsúlyeltolódások, mégis az a helyzet, hogy ezek képezik a törvény kotó'anyagát, ezek biztosítják funkcionális egységét. (Mt 23,23: „Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert tizedet adtok a mentából, a kaporból és a köményből, de elhagyjátok azt, ami a törvényben ezeknél súlyosabb: a jogosságot, az irgalmasságot és a hűséget; pedig ezeket kellene cselekedni, de azokat sem elhagyni”.)

Rendkívül fontos az ma, hogy a jelenkor kecsesében egyházaiban a vallásos éthoszt megó'vizzük attól, hogy az a törvény nívója alá süllyedjen! Márpedig ez következik be a moralizáló egyoldalúság, az egyház elbürokratizálódása, a törvényességre való túlzott vigyázás, valamint a túlbuján-zó liturgizmus következtében. . . . Nekünk, európaiaknak önkritikusan el kell ismernünk, hogy a törvényesség, ami a mi világtájéunkon gyakran hangzik programként, s morális követelményként, az a Föld más égtájon lévő országaiban élő, minden életszintet átható valósággá vált, azaz ok valóban élnek Isten törvényét, számukra a megszentelő'dés nem üres szó vagy idealista követelmény. S igazából nálunk még szinte semmi sem történt a törvény pozitív erejének és jelentőségének újrafelfedezése érdekében! A református teológiának ezért fontos feladatai közé tartozik, hogy a maga eszközeivel (amit a lutheri hagyományok absztrakt módon és már szinte a törvény karikatúrájáig jutva mindig is igyekeztek besúlykolni) figyelmeztessen arra a veszélyre, hogy az erő'teljes, jó és szent isteni törvénnyel buhos módon vissza is lehet élni!

A törvény büns megrontása — ahogy arra a korai író-próféták már felhívták a figyelmet — nemcsak a kultusz tekintetében és a nyilvánvaló jogtiprás révén következett be. A törvény megrontása kihatott az irgalmasság területére is. Veszélyes lehet az is, amikor az onigazultság kollektív mé-reteket ölt, s cinkos egyetértésben ölt testet, vagy amikor az onigazolás a teljesítményekre kezd hivatkozni, még akkor is, ha ez jóakarató vállalkozás formáját ölti magára. Amennyiben a szubjektív jogérzékenység morális és vallási áldásban részesül, ezzel csak az elnyomó status quo stabilizálódik, a helyeriként megnyilatkozó, megújulást igény-lő rutinszerű panaszkodás és követelés ellenére is. Abban a tudatban, hogy ők teljesen jogszerűen járnak el, s valóban jók, az emberek naiv módon vagy leplezetlenül csak

onzo'erdekeiket kovetik, s rovidtavu celjaik utan futnak. *Isten jóságos torvénye így válik az emberek kcében a szé-pitgetés és elleplezés eszközevé, a hazug és másokat meghazudtoio onnyugtatás szolgálójává, mások leszerelésének és áltatásának lehetőségévé. A rendszeres ,és módszeres félrevezetés és megbénítás hatalmává. A törvényt meg-ronthatja, pervertálhatja a legjobb emberi akarat, a legna-gyobb naivitás, a legbuzgóbb moralizmus és a jegmélyebb kegyesség is!így fordul át a törvény a bün erejévé, tehát az igazságosság látszatának hatalmas hazugság-gépezetévé, látszat-irgalmassággá, a jól rendezett és szoros Isten-kap-csolqf látszatává. Ez a látszat megkötozhet egy egész társa-dalmat, egy egész korszakot, egy egész kulturát, s képes arra, hogy a jogról, jóságról, Istennek tetsző életrol torz, hamis tudatot alakítson ki az emberekben. A törvény mint a bün ereje nem csak azt jelenti, hogy nyilvánvalóvá teszi a jogi, morális és vallásos értelemben téves magatartás téves mivoltát, hanem ero voltánál fogva lehetlenné teszi a megújulást, az újakezdést, a helyreállítást, az alapvetöma-gatartásváltozást. így a törvény eredeti rendeltetésével szemben azt szolgálja, ami nem célja: a rendszeres és módszeres kodosítést, az onámítást, az Isten által szándékolt igazságosságtól és irgalmasságtól való távoltagest, az igazi ístentisztelettol torténo elidegenítést.*

Korunk kiemelkedö teológiai feladati kozé tartozik az, hogy újra érzékennyé és figyelmessé tegye az embereket a jelen megváltozott körülményei között is annak felismeré-sére: mi sodorhatja öket a globális veszélyeztetettség és ön-pusztítás felé. A mai református teológiának kiemelkedö fe-ladata *egyrészt* az, hogy rámutasson ajogot, irgalmasságot és Isten-ismeretet egyidejüleg igénylő" törvény pozitív jelen-toségére és életpártoló erejére, *másrészt* világossá kell ten-nie ajó törvénnyel való vétkes visszaélés eseteit.

Sürgösen szükségünk van egy kidolgozott, nem karikí-rozó jellegü törvény-teológiára, hogy segítségével megfo-galmazhassuk a teológia evilági realizmusát és valóban realista teológiát művelhessünk. De azért is szükség van ilycn kidolgozott teológiára, hogy felhívhassuk a figyelmet a törvénnyel való visszaélés sokféle veszélyére. Ilyen kidolgozott törvény-teológia kell ahhoz, hogy egyértelmüen és világosan felmutathassuk az evangélium szabadító ha-talmát, s erró! hitelesen bizonytságot tehessünk.

Nehéz elhordozni azt a felismerést, hogy a törvény és szándéka a bűn által ennyire megrontható. Ha a bűn ereje következtében csak a törvény veszélyességét és zavaró erejét sejtjük meg, könnyen tévedhctünk primitív ellenre-akció sodrásába, ami csak arra képes, hogy a törvény és az evangélium, illetve a törvény és a Lélek viszonyát leegyszerűsítve, azt fekete-fehér, negatív-pozitív sémában próbálja ábrázolni. Például így: a szabadító evangélium — a kárhoz-tató törvény; a törvény halált hoz — a Lélek életet munkál. S ehhez igen könnyen található bizonyíték Pálnál (2Kor 3,6; Rom 7,6; 8,2; IKor 15,56). Ezen az alapon azonban nehezen érthető meg, hogy ugyanaz a Pal miért hangsúlyozza a törvény „/e/Íj”jellegét, s miért beszél nyomatékkal a „*Lelek törvényéről*”. Továbbá miért éppen abban fedezi fel a Lélek munkáját, hogy *O a törvény igazságossági szándékának betöltésén fáradozik*, s miért és hogyan állíthatja Pal, hogy az evangélium Isten igazságosságának kijelentéseként is érthető.

A megértésben segítségünkre vannak azok a centralis, ún. „messianisztikus” hagyományok, melyek az Istentől ki-választott Messiásról szólnak, akin megnyugszik Isten Lelke, s aki az Istentől szándékolt igazságosság közvetítője. Itt azok a hagyományok kerülnek előtérbe, amiket az Ujszöveg kifejezetten Jézus Krisztusra vonatkoztat. Ezekkel a hagyományokkal rendkívül világosan és tömören találkoztunk Ézs 11,1 és köv.-ben, továbbá 42,1 és köv.-ben, valamint 61,1 és köv.-ben. Mindezek Isten választottjáról szólnak, akin megnyugszik az Ornak Lelke, s aki jogot és irgalmasságot hoz magával, s kiterjeszti azt az egész világ-ra, nem csak Izraelre, s aki ezzel együtt az egész földkerekséget és az egész országot betölti Isten igaz ismeretével.

Ezek a textusok kiváltképpen jól mutatják a *törvény három elemének* (jog, irgalmasság, és kultusz) egybetartozását. Ézs 11,3b egyértelműen arról szól, hogy a Messiás jogot és *jogosságot* hoz és gyakorol („Nem a látszat után ítél, és nem hallomás után dönt”), s az igazságos ítélkezés nála összekapcsolódik az *irgalmasság* erőteljes gyakorlásával (11,4: „Hanem igazságosan ítél a nincstelenek ügyében, és méltányosan dönt az ország szegényeinek dolgában”). A gyengék védelmére irányuló igazságosság elterjesztése vezet el az *univerzális Isten-ismerethez*, ami a pogányokat is magában foglalja. A törvénynek a jogosság, az irgalmasság és a kultusz vonatkozásában érvényesülő rendeltetésének betöltése jelenti és valósítja meg az Isten által rendelt igazságosságot.

Még nyilvánvalóbb ez az összefüggés Ézs 42-ben. Itt is az igazi és univerzálisan hatékony *jogérvényesítésről* van szó (42,1c és 3c: „Törvenyt hirdet a népeknek. . . igazán hirdeti a

torvényt"). A jogosság hatékony érvényesítése el-választhatatlan az *irgalmasság* gyakorlásától (42,3: „A megrepedt nádszálát nem töri össze, a füstölgő mécsest nem oltja el”). S ez is összefüggésben van Isten valódi szán-dékának ismeretével (42,1a), ill. a *helyes istentisztelet* meg-valósításával (42,5—9., különösen is 8.: „Én vagyok az ÚR, ez a nevem, nem adom dicsó'ségemet másnak, sem dicsére-temet a bálványoknak”).

A harmadik, említett textusban, az Ézs 61,1 és köv.-ben arról a Messiásról olvasunk, akin megnyugszik Isten Lelke, s aki egyetemesen érvényes *irgalmasságot* gyakorol (61,1b: „Elküldött, hogy örömhirt vigyek az alázatosaknak, bekötözsem a megtört szíveket. . .”). Ez az alapja annak, hogy Izrael Isten *igazságosságát* és dicsó'ségét tükrözheti (61,3b: „Igazság fáinak nevezik őket, az ÚR ültetvényé-nek”). Mindennél fontosabb, hogy a népek Izrael Istenét saját Istenüknek tekintik, illetve saját istenségeiket azono-sítják Izrael Istenével (61,6a: „Titeket pedig az ÚR papjai

nak neveznek, *Istenünk* szolgálóinak mondanak”). Minde-zekben az esetekben differenciáltan láthatjuk a *törvény betöltésének* leírását.

Az Isten igazságosságának elterjesztése — és pedig mint a jogosságnak és irgalmasságnak, s az igazi es egyetemes Isten-ismeretnek és az ő dicsőségeinek megvalósítása —, a torvénynek így megvalósuló betöltése nincs kötve megha-tározott jogi irgalmassági előírásokhoz vagy kultuszi ren-delkezésekhez. Így azok a népek is eljuthatnak Isten megis-merésére, akik Izrael torvényét *nem* ismerik, akik tehát nem is gyakorolhatják a torvénytől elvárt kultuszt, s így annak elcírásait nem is teljesíthetik. A népeknek anélkül is van kialakított igazságossági- és irgalmassági elképzelésük, hogy megismerték volna az Izraelnek adott torvényt. Ennek ellenére ők sem valamilyen titokzatos üdvöt ismertek meg, hanem a torvény szándékainak teljesülését, annak jogi, irgalmassági és kultuszi vonatkozásait. Ézs 42,2 tanulsâ-gos verse kifejti: a messiâsi Lélekhordozó nem teszi ma-gáévâ a politikai, morâlis, illetve „törvényesnek” minosított közrend fennâllo semait és a lojalitás elterjedt formait: „Nem kiált, nem lârmâz, és nem hallatja szavât az utcân.”

A princetoni ôszovetséges, *Patrick Miller* professzor hív-ta fel a figyelmemet arra, hogy a héber eredetiben hasznâ-latos többszâm egy *âldozat ismétlodôkiáltásainak* bizo-nyítéka. Ez pedig kétségen felül azt jelenti, hogy a Lélektől Felkent, aki univerzâlis igazságosságot hoz, aki kiterjeszti a jogosság, irgalmasság és Istenismeret érvényének hatârait, az nem képvisel, mert nem is képviselhet semmiféle ural-kodô morâlt és politikât, mint ahogy ennek

ellenkezôjét sem: „ellenmoralt” vagy „ellenpolitikát”. Semmiféle hagyományos jogi, morális vagy vallási formát sem vesz át. Ep-pen az jellemzi Ot, hogy alapvetôen kérdéssé teszi az emberi együttélést hagyományosan szabályozó formákat, ám ezzel együtt az is tény, hogy magáénak tekint minden olyan jogi, irgalmassági és az Isten-ismeretre vonatkozó formát, ami megfelel, összhangban van Isten törvényével.

Ezt a tényállást két, a mi égtâjékunkon nehezen érthe-to, ám mégis alapvetô mozzanattal (a hit mozzanataival) lebet kifejezni. Az egyik a *Lélek kitöltésérôl* szól, a másik a *hatalomtól megfosztott és megvetett Isten-szolgáról* szól. A Lélek „kitöltésének” képe bonyolult, de a legmegfelelőbb kifejezés annak âbrázolására, hogy Isten Lelke képes a leg-eltérôbb alapokon és körülmények között is kibontakoz-tatni Isten igazságosságát, mint ahogy az égbôl hulló esô egy egész földdarabot képes felfrissíteni az azon élô legkii-lönbözôbb élôvilággal együtt, képes újraéleszteni ôket, s az egyiüttélés egyensúlyának helyreállítását segítheti.

A Lélek „kitöltése” találó kifejezés arra, hogy az igazságosságra és Isten-ismeretre irányuló várakalmak betöltése nemcsak Izraelre korlátozódik, hanem magában foglal-ja „ a népeket” is. S a Jôel-ígéret (Joel 2,28 és köv.) ehhez még hozzâteszi, hogy Isten megismerése, valamint az Istentôl az embernek szânt valóság megismerése nemcsak az uralkodó és felelôs körök Iehtesége, hanem — egymás számâra és egymás elôtt — férfiak és nők, idôsek és fiata-lok, szolgák és szolgálóleányok egyiittes Iehtesége. Azok is megtapasztalják majd Isten igazságosságát és dicsôsé-gét, sôt azokon is felismerhetôvé vâlik Isten igazságossága és dicsosége, akik korâbban politikai és szociális értelem-ben hátrânyt szenvedtek, vagy egyenesen számítâson kívül maradtak a târsadalomban. A messiâsi ígéretek betöltését jelentô igazságossâgból kiveszik résziiket az addig kizârt népek, s az addig nem képviselt csoportok is részesednek az Isten népének szânt igazságossâgból és Isten-ismeret-bôl. Isten igazságosságának *dicsosége* lesz nyilvánvalóvâ ennek plurális megjelenésében és visszatukrozódésében a különbözô nemzeti, târsadalmi, kulturâlis közössegekben Ennek a történésnek azonban az igazi oka, középpontja, megvalósulása a keresztrefeszített Krisztus királyi uralmâ-ban all elöttünk.

Isten szuverénitása — a keresztrefeszített jelenléte gyülekezeteiben

Teológiai választ keresve, újra feltesszük Krisztus kérdését: „Hat ti kinek mondotok engem?”.

Eioszór is áttekintettük a bibliai hagyomány törvény-teológiai megalapozását, amely megérteti velünk a döntő teológiai alapokat. Azokat, melyeknek kihatásaként ma a református teológiában bekövetkezhetett az elnyomottakra történő felügyelés, a keresztyének és egyháziak ebből fakadó bizonyágtételére történő koncentráció, az ezekben kifejeződő, Istenre, s jelenlétére irányuló váradalmak komolyan vétele.

Másodszor: átgondoltuk azokat a hamis képzeteket és elvakult nézeteket, melyek a törvénynek, mint a bűn erejének gondolatából fakadtak, melyek messze felülmúlnak mindenféle öngazult, morális, politikai és vallási entuziaszmust.

Harmadszor: szemügyre vettük a törvény igazságossági intencióit, azok beteljesülését a Messiásban, a Lélektől Felkentben. A Lélek munkájában és annak következtében felismertük, hogy a különböző nemzetek, hagyományok, embercsoportok, kulturális és szociális rétegek egymásnak kérdéseket feltéve, de egyidejűleg egymást is gazdagítva, a Lélek munkája révén kimozdulhatnak addigi elképzeléseikből az igazságosság, irgalmasság és istenismeret tekintetében. Tévedés lenne azt gondolni, hogy ezek az emberek és csoportok ezt követően bizonytalan transzcendens irányba indulnak el vagy valamiféle titokzatos erovonzásba kerülnek. Nem, hanem végre eljutnak Isten igazságosságának tisztultabb felismeréséhez. Azaz törekedni kezdenek a jogosság, irgalmasság és istenismeret tökéletesebb megvalósítására. Mindannál tökéletesebbre, amire eladdig hagyományuk, világszemléletük, dogmatikájuk vagy az egészséges emberi értelem segítségével egyáltalán eljuthattak, s amiről ezek között nem is álmodtak...

Mindenesetre a válasz egyszerre megrettentő és vigasztaló. Hiszen a felelet maga a megvetett, a vallási és politikai rend nevében kivégzett Názáreti Jézus. A válasz: az Ézs 53 ígérének beteljesülése (Ézs 53,3.: „Megvetett volt, és emberektől elhagyatott, fájdalomok férfija, betegség ismerője. Eltakartuk arcunkat előle, megvetett volt, nem toródtunk vele”).

Annak felismerése, hogy a zsidóktól és pogányoktól megvetett és kizsárolt, a fennálló rend nevében elítélt és megölt férfi a Názáreti Jézus, A MESSIÁS, hozzásegíthet, hogy az emberek megnyíljanak Isten igazságosságának megismerésére. (Norbert *Lohfink*. *Der Messias* und seine Armen kommen zum Zion. Megtalálható in: Ludger *Schenke* (Hg.): *Studien zum Matthäusevangelium*, Stuttgart, 1988. 181 és köv.). Ez a Messias felnyitja az emberek szemét a magát igaznak tartó világ hatalomszomjas „egyetértésének” teljes csodjére. Az emberek így

lesznek alkalmasak annak az igaz-ságosságnak a megismerésére, amelyik az igazságosságról addig kialakított képzeiteket és gyakorlatukat messze felül-múlja. A teljesebb jogtapasztalat, az irgalmasság nyilvánvalóbb átélése és a tisztább Isten-ismeret következtében ma-guk lesznek képesek arra, hogy a látszólag legigazabb, leg-jobb szándékú, közkeletű képzeteket és gyakorlatot, amit az „igazságosság nevében” kialakítottak, radikálisan kétségbe vonják. így válhat viszonylagossá és egyben meghaladottá bizonyos embercsoport, bizonyos tradíció, bizonyos rangot adó eredet által képviselt igazságosság, mégha képviselői az adott keretek között fogékonyak voltak is az igazságosságra.

Minden olyan kísérlet radikális kritika céltáblájává válik, amelyik megkísérli az egyéni és a közösségi jólétet" mások kárára megvalósítani, s jogilag igazolni. Ugyanígy radikális kritika éri azt a próbálkozást is, amelyik annak mértékét, hogy mi illetheti meg a kívülállókat, a maga szűkkeblű kö-nyorületességi képzeiteiből kívánja levezetni. Mindezt való-ban nehéz elviselnie annak, aki nem a kitaszított és megve-tett Messias uralma alatt él, ahol ugyanis alapkovetelmény és alapveto tapasztalat az emberi igazságosság megújításá-nak szüksége.

A hit az egyedüli, ami ezt a királyi uralmat komolyan ve-szi, magác onként aláved neki, részesévé válik, s ennek va-lóságáról bizonyoságot tesz a megfeszített és feltámadott Krisztus hirdetése révén. A keresztyén hitnek ez a szaba-dító ismerete abból táplálkozik, hogy felismeri: Isten igaz-ságossága minden más emberi elképzeléssel és formával szemben éppen a Keresztrefeszített hatalomnélküliségé-ben jut kifejezésre és érvényre; továbbá, hogy azt is felismeri: *Isten szuverénitása* éppen a Keresztrefeszített hata-lom nélküli voltában nyilvánul meg. Ahol pedig nem jutnak el erre a felismerésre, s a vele szorosan összefüggő isteni igazságosság megismerésére, ott a hit helyére azonnal be-hatolnak az onigazultság leplezett vagy nagyon is leplezet-len, diffúz formái. *Isten igazságosságának hit által* történő el- és befogadása ezzel szemben azonos a keresztfeszített Messiás proklamálásával. Ez egyet jelent azzal, hogy ennek a kiszolgáltatott Messiásnak az uralma ala onként átadom magam, s kész vagyok arra, hogy magamat állan-dóan kérdore vonhatónak tartsam az O jövelele által, ami mar most folyamatba lépett az igazságosság, az irgalmas-ság és az Isten-ismeret Benne történt megvalósulása révén. Isten igazságosságának hit általi elfogadása egyben azonos azzal a készséggel is, hogy *Isten dicsóságának a gazdagsá-gát* engedelmesen befogadjuk.

A Megfeszítettben magát kijelentő' Isten szuverénitását egyszerüen nem csak az jellemzi, hogy O mint végtelen ha-talommal teljes Isten a maga igazságosságát mindenáron megvalósítja mindenféle csak emberi igazságossági elképzeléssel, igénnyel szemben. Isten

szuverénitását igazán az jellemzi, hogy O az isteni igazságosságot a hatalom nélküli-ségben, s a bűn erejének áldozatul esett emberi életben, a jogosság, az irgalmasság és Isten-ismeret sokrétű veszé-lyezettetésében erő'teljesen érvényesíti. *Isten maga az, aki egyedül képes érvényre juttatni a maga igazságosságát a konszonanciák és disszonanciák világában, a kölcsönös kritikában és emberi erotlenségben.*

A református teológiára az jellemző, hogy ez az a teológia, amelyik felismerte és felfogta, hogy az egyházzól kialakított „monostrukturalis” vagy „monohierarchikus” kon-cepciókat még akkor is nyakas kritikával és bizalmatlanul kell kezelnie, ha azok még oly eredményesen állnak is fenn, s hatékonyak a mai világban.

Mivel állandóan hangsúlyozza Isten szuverénitását, ezzel képes felhívni a figyelmet arra, képes az embereket szenzi-bilizálni annak észrevételére, hogy *ez az Isten* a maga orszá-gát, királyi uralmát elohívja, kihozza, építi a legkülönbözőbb kontextusokból, eltéro hagyományokból, legkülönbözőbb kulturákból. A református teológia ma is képes felébreszteni ezt a fogékonyságot, s annak felismerésére elsegíteni, hogy ez az Isten újra és újra egybegyűjti a szentek kozosságát a legkülönbözőbb tapasztalatokkal rendelkező'gyülekezetek-ből, a legkülönbözőbb szabadítási váradalmakkal, sajátos öröm- és szabadítási élményekkel. Az a hit, amelyik erre az Istenre tekint, s az O jövetelét bizonyosan várja, nem tud megelégedni és megbékélni a politikai és morális hősökkel, a fennálló hatalom által „szentesített” normatív formákkal vagy idealizált normákkal. Ez a hit mindig kész odaszánni magát e világ hatalmi formáinak és rendjének felszámolásá-ra. Mivel az ilyen hit a Messiás megvettségének és kitzási-tottságának tapasztalatából indul ki, s mivel onként, engedelmesen ved ala magát a Messiás királyi uralmának, ez nemesak azt jelenti, hogy élet- és halálfélelmeink közepette bízhatunk Obenne, hanem azt is, hogy ettől az Istentől vár-juk és reméljük a gyó'zedelmes szembeszállást minden ön-igazságunkkal, mindenféle jól-, vagy rosszulértelmezett té-vedésünkkel és irányvételünkkel.

A torvényben foglalt jogosságot, irgalmasságot és isten-ismeretet a Messiás úgy valósítja meg, hogy az mindenféle megítélésünket alapvetó'en kérdéssé teszi és megdönti. Hiszen az O jogosságának, irgalmasságának és a Tőle való Isten-ismeretnek a megvalósulását munkálja. Fontos lát-nunk ebben a vonatkozásban azt, hogy Pal a Római levél-ben a hit által történomegigazulást azokkal a szavakkal írja le, melyeket a Deut 30 a torvény indoklásaként használ (Deut 30,11 köv., Rom 10,6 köv.). A torvény betöltése a Messiás jövetelével egyben kihívás számunkra, hogy készek és haj-landók legyünk a jogosságról, irgalmasságról és isten-

isme-retről magunkban kialakított elképzelések feladására és meghaladására — Átala. Állandóan szembesülnünk kell azzal az igazságossággal, amelyik fenségesebb összes igazságosságunknál. Isten igazságosságával nem a homogenizált közösségekben találkozunk, hanem abban a messiási közösségben, amibe beletartoznak a legkülönfélébb kör-nyezetben, hagyományban, váradalomban élő'emberek.

A református teológiának ma kiváltképpen feladata, hogy a keresztyéneket és a világ népeit felszólítsa és meg-hívja Isten igazságosságának követésére. Feladata az is, hogy relativizálja az emberi onigazultság mértékét és szol-gálja annak meghaladását, vagy ahol ez mégsem lehetsé-ges, ott nyújtson segítséget elviseléséhez, s így elejét ve-gye annak, hogy a csalódott emberek felszínes, diffuz vallási magatartás áldozataiul essenek, melyben Isten igazságossága puszta és üres dekorummá silányul. A moralizáló kampányok mai áradatában a keresztyén hit való-ságos veszélyeknek van kitéve. Ebben a helyzetben a református'teológiának sürgetnie kell a Megfeszített Mes-siásról szóló tiszta, világos bizonyítélt és hittapasztala-tot, s egyértelműen kell szólnia a mar megvalósulásban levo Országról. így alkalmas eszközzé válik arra, hogy a Megfeszített gyülekezeteinek messiási közösségébe szólít-sa mindazokat, akik a legkülönbözőbb Messiás-tapaszta-latokkal és váradalmakkal rendelkeznek, s így érthető módon eltéro véleményük van a jogosságról, az irgalmasságról és az isten-ismeretről is...

Mivel a református teológia a XX. század végén is abban a közösségben él, amelyik valija Isten igazságosságának megérkezését e világba, s mivel hajthatatlanul törek-szik arra, hogy felismertesse a törvény betöltését a mar eljött Messiásban, és mivel bizonyoságot tesz Isten igazságosságának folyamatos megvalósulásáról a jogosság, az irgalmasság és az isten-ismeret formájában, mindezzel csak elő'segítheti Péter hitvallásának érvényre jutását a mai világban: „Te vagy a Krisztus" (Mk 8,29). Kotelessége e század végén is ugyanaz, mint kezdettől fogva volt, azaz embereket Krisztusnak megnyerő' módon hirdetni: „Megtaláltuk a Messiást!" (vö. Jn 1,41).

Fordította: Békefi Lajos (Budapest)